

ทฤษฎี แนวความคิด และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การอนุรักษ์กับการพัฒนา

โบราณสถาน ถือเป็นสัญลักษณ์ประการหนึ่งที่แสดงถึงชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในอดีต ที่ครั้งหนึ่งได้เคยรับใช้ ให้ความร่มเย็นแก่ผู้อยู่อาศัย เมื่อเมืองมีความเจริญขึ้นค่านิยมของผู้คนเริ่มเปลี่ยนไป สิ่งก่อสร้างใหม่ๆ ได้เข้ามาแทนที่ เพื่อการก้าวให้ทันโลก ผลของการพัฒนาทำให้โบราณสถานล้ำค่าเหล่านี้ ถูกปล่อยทิ้งร้างให้เป็นซากปรักหักพัง หรือถูกรื้อทำลายแล้วสร้างอาคารที่ตอบสนองความต้องการของผู้ในยุคปัจจุบัน

ประเทศในแถบยุโรป หลายประเทศได้ตระหนักถึงคุณค่าของโบราณสถานจำนวนมากที่บรรพบุรุษได้สร้างขึ้นอันเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงวิวัฒนาการความเป็นชนชาติและเผ่าพันธ์ ดังจะเห็น ได้จากการเก็บรักษาอาคาร หรือองค์ประกอบของเมืองไว้อย่างดี บางแห่งมีการบูรณะเพื่อใช้งานต่อไปหรือใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดผู้คนจากทั่วโลกที่สนใจให้มาเยี่ยมชมสถานที่แห่งนี้ ควบคู่ไปกับการอบรมสั่งสอนเยาวชนคนรุ่นหลังให้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์และบรรยากาศเก่าๆ ในอดีต เพื่อเรียกความทรงจำอันมีค่า ทนถนอมรักษาไว้ และส่งต่อให้กับคนรุ่นต่อไป ดังวรรณกรรมที่ชื่อ “สถานที่นี้เวลาอะไร”¹ (What time is this place?) โดย เควิน ลินช์ (Kevin Lynch) ในขณะเดียวกันอาคารหรือเมืองประวัติศาสตร์เหล่านี้ก็ยังมีผู้คนดำรงชีวิตประจำวันอย่างปกติไม่แตกต่างจากการอยู่อาศัยในอาคารสมัยใหม่ หรือเมืองที่สร้างขึ้นใหม่ ดังตัวอย่างเช่น ปารีส โรม เวียนนา ลอนดอน และอีกหลาย ๆ เมืองเป็นต้น ดังนั้นการอนุรักษ์และการพัฒนาในประชาคมยุโรปจึงมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวระหว่างโบราณสถานที่แสดงถึงอดีตและเทคโนโลยีที่แสดงถึงอนาคตแห่งหนึ่งของโลก

สำหรับการอนุรักษ์โบราณสถาน และการพัฒนาในประเทศไทยนั้น เริ่มมีการตื่นตัวมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปี พ.ศ. 2531-2539 ซึ่งถือว่าเป็นช่วงเศรษฐกิจขาขึ้น โบราณสถานหลายหลังที่ตั้งอยู่ในกลางเมือง ได้ถูกบริษัทพัฒนาอสังหาริมทรัพย์รื้อทำลายเพื่อก่อสร้างอาคารสูงด้วยเหตุผลทางด้านอุปสงค์ บ้านที่เคยอยู่อย่างสงบมาแต่อดีตได้ถูกล้อมรอบด้วยอาคารชุดพักอาศัยหรืออาคารสำนักงาน ถนนเล็ก ๆ เลียบคลองขนาดใหญ่ บัดนี้กลับกลายเป็น ถนน 8 ช่องทาง ทับถมลำคลองเดิมเสียสิ้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เกินกำลังที่หน่วยงานรัฐบาลอย่างกรมศิลปากรจะรับผิดชอบด้วยข้อจำกัดในหลายๆ ด้าน คำกล่าวที่ว่า การอนุรักษ์คือการเก็บรักษา ส่วนการพัฒนา คือ การทำลายนั้น อาจไม่เป็นจริงเสมอไป トラบเท่าที่รัฐมีข้อกำหนดกฎเกณฑ์ที่แน่ชัดระหว่างการอนุรักษ์ และการพัฒนาควบคู่กันไป เพียงแต่ให้เกิดผลกระทบต่อกันให้น้อยที่สุดดังที่ ศ.เดชา บุญค้ำ นักวิชาการภูมิสถาปัตย์กรรมได้กล่าวไว้ในบทความ เรื่องการอนุรักษ์และการพัฒนาว่า

¹ ถือเป็นหนึ่งในวรรณกรรมชิ้นสำคัญของลินช์ (Lynch) ที่เรียกร้องให้ตระหนักถึงคุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์ ที่กำลังจะเลือนหายไป

".....ไม่ว่าเราจะพัฒนาอะไรก็ตาม ไม่ว่าจะดีหรือเลว เริ่มต้นมันจะต้องมีการทำลาย หรือมีการกระทบสิ่งแวดล้อมมากบ้างน้อยบ้างอย่างแน่นอนทั้งสิ้น ถ้าเช่นนั้นทำไมเราไม่พิจารณา แต่สิ่งดี มีคุณค่า และพยายามให้มันมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด....."²

สถานการณ์การอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทยนี้จึงเป็นไปอย่างเชื่องช้า สาเหตุส่วนหนึ่งก็คือกรมศิลปากรระมัดระวังการทำงานมากเกินไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งคำวิพากษ์วิจารณ์จากปัญญาชนตามสถาบันการศึกษา อีกทั้งการบูรณะอาคารโบราณสถาน ยังใช้แนวคิดแบบเดิมกระทำเหมือนกันทุกหลัง รวมถึงการรวบอำนาจในการตัดสินใจและกระทำการอนุรักษ์แต่เพียงผู้เดียวทั่วประเทศ อีกทั้งยังไม่มีการประชาสัมพันธ์ถึงคุณค่าและสาเหตุใดที่จะต้องทำการอนุรักษ์โบราณสถานเหล่านี้ จึงทำให้ขาดความร่วมมือประสานงานกับภาคประชาชน อย่างเห็นได้ชัด อันเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนามรดกของชาติที่ไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาในทางที่เป็นประโยชน์แต่อย่างใด

การอนุรักษ์นั้นเป็นเรื่องของปรัชญา ที่สามารถสัมผัสได้ด้วยกายและจิต มีหลากหลายระดับและวิธีการที่แตกต่างกันออกไป ตั้งแต่น้อยไปหามาก ข้อถกเถียงระหว่างนักวิชาการด้วยกันเองในเรื่องหลักมักเป็นเรื่องของทฤษฎี และแนวคิดด้วยมุมมองที่หลากหลายทรรศนะที่มีต่อโบราณสถาน ทุกวันนี้มีการแบ่งระดับการอนุรักษ์อาคารตามความคิดของ เบอร์นาร์ด เฟลเดน (Bernerd Feilden)³ ซึ่งกรมศิลปากรใช้เป็นเกณฑ์ในการปฏิบัติโดยเรียงลำดับจากน้อยไปหามากดังต่อไปนี้

การอนุรักษ์ (Conservation)

1. การป้องกัน (Prevention)
2. การพิทักษ์รักษา (Preservation)
3. การเสริมความมั่นคง (Consolidation)
4. การบูรณะ (Restoration)
5. การฟื้นฟูสภาพ (Rehabilitation)
6. การทำซ้ำบางส่วน (Reproduction)
7. การสร้างอาคารเก่าขึ้นมาใหม่ (Reconstruction)

ความหมายของการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

แนวทางดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง และยึดถือเป็นแนวทางหนึ่งของการอนุรักษ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง (Renovation) การแปลความหมาย (Interpretation) และการต่อเติม (Addition) ซึ่งถือเป็นระดับในการพัฒนากลับไม่ปรากฏอยู่ในระดับของการอนุรักษ์ตามแนวความคิดของเฟลเดน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นคำที่ใช้กันมากทั้งกับโบราณสถานและอาคารสมัยใหม่ในปัจจุบันนี้ ซึ่งมีเอกสารและวรรณกรรมหลายเล่มที่อ้างถึงความหมายของคำนี้

² เดชา บุญค้ำ, "การอนุรักษ์กับการพัฒนา", วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับพิเศษครบรอบ 60 ปี (ปีการศึกษา 2536) : 42.

³ Bernard Feilden, *Conservation of historic buildings* (Great Britain : Butterworth-Heinemann, 1995), PP.8-12.

คำว่า “การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า รีโนเวชัน (Renovation) เป็นคำที่ใช้กับการปรับปรุงภายในอาคารเก่าให้มีสภาพที่ดีขึ้น อาคารเก่าที่ว่่านี้อาจหมายถึงอาคารโบราณสถานหรืออาคารที่เพิ่งสร้างไม่นานมานี้ มีความหมายโน้มเอียงมาทางด้านการปรับปรุงสถาปัตยกรรมภายในเสียมากกว่า ซึ่งในที่นี้จะขอกกล่าวถึงเฉพาะอาคารโบราณสถานเท่านั้น โดยการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ถือเป็นหนึ่งในระดับของการบูรณะ (Restoration) ที่มีปัญญาชนหลายคนได้กล่าวถึงความหมายที่น่าสนใจ ซึ่งจะขอยกคำกล่าวมาไว้ ณ ที่นี้

จอห์น เคอร์ทิช และ การ์เรท เอकिन (John Kurtich and Garret Eakin)⁴ สองนักวิชาการจากโรงเรียนแห่งสถาบันศิลปกรรมนครชิคาโก (The school of the Art Institute of Chicago, USA) ได้กล่าวถึงคำนี้ว่า การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอาคารเก่าคือ การทำใหม่ (Renewing) ที่ทันสมัย (Updating) เพื่อความต้องการในการใช้งานร่วมสมัย (Contemporary needs)

วาร์ด บูเชอร์ (Ward Bucher)⁵ ได้แสดงทรรศนะผ่านพจนานุกรมการสงวนรักษาอาคาร (A Dictionary of Building Preservation) ว่าการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอาคารเก่า คือการซ่อมแซม (Repairing) การเปลี่ยนแปลง (Change) ภายใต้กรอบอาคารเดิม เพื่อการใช้สอยสมัยใหม่ (Modern Use) โดยไม่ได้ขยับไปกว่าการก่อสร้างอาคารขึ้นมาใหม่ ซึ่งถือเป็นกลุ่มความหมายเดียวกับการปรับใช้ใหม่ (Adaptive re-use) และฟื้นฟูสภาพ (Rehabilitation)

เลสลี เฮช ซิมมอนส์ (Leslie H. Simmons)⁶ กลับมีความคิดเห็นว่า หมายถึงการทำความสะอาด (Cleaning) การซ่อมแซม (Repair) หรือการสร้างใหม่ (Rebuilding) สำหรับดาเนียล เอฟ แมค กิลฟเรย์ (Danial F. Macgilvray)⁷ นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเทกซัส เอแอนด์เอ็ม (Texas A & M University) มีความเห็นว่าการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมีความหมายไปในเชิงลบ มีการเข้าไปแตะต้องโบราณสถานมากขึ้นซึ่งอาจทำให้หลักฐานทางประวัติศาสตร์สูญหายหรือบิดเบือนได้

สำหรับนักวิชาการไทยอย่าง ผศ.ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัชฐิติ⁸ ได้ให้ความหมายของคำนี้ในบทความวิชาการเรื่อง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอาคาร (Building Renovation) ว่าเป็นระดับของการอนุรักษ์ระดับหนึ่ง ซึ่งยอมให้วิธีการเปลี่ยนแปลงอาคารไว้แต่เพียงส่วนหนึ่งส่วนใดที่เท่าที่สมควร แต่การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดก็ตามที่จะต้องคำนึงถึงการคงคุณค่าด้านต่าง ๆ ของอาคารนั้นไว้ให้ได้มากที่สุดหรือเป็นการส่งเสริมคุณค่านั้น ๆ ให้เด่นชัดขึ้น

⁴ John Kurtich and Garret Eakin, Interior architecture (New York : Van Nostrand einhold, 1993), P. 16.

⁵ Ward Bucher (ed.), Dictionary of building preservation (New York : Preservation press, 1996), P. 380.

⁶ Leslie H. Simmons, The Architect's remodeling renovation and restoration handbook (New York : Van Nostrand teinhold, 1989), P. 10.

⁷ David G. Wood cock (ed.), Adative reuse : Issues and case studies in building Preservation (New York : Van Nostrand reinhold, 1988), P. 6.

⁸ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัชฐิติ, “Building renovation”, (เอกสารประกอบการสอน การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชนชั้นพื้นฐาน (ปีการศึกษา 2543) : 5.

อารีรัตน์ ปิยะเจริญวัฒนา⁹ นักปฏิบัติจากกรมศิลปากรผู้ทำการเรียบเรียงแนวทางการอนุรักษ์ในสหรัฐอเมริกาได้กล่าวว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงหรือกระทำอาคารและโครงสร้างที่มีอยู่ให้ดีขึ้น การปฏิสังขรณ์ได้ขยายความไปถึง การทำให้อาคารมีชีวิตที่เป็นประโยชน์ใช้สอยโดยการซ่อมแซมหรือเปลี่ยนแปลงซึ่งหลักส่วนใหญ่จะสงวนรักษาอาคารให้มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมวัฒนธรรม หรือประวัติศาสตร์ เท่าที่จะทำได้

สำหรับการแปลความหมายเป็นภาษาไทยนั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493¹⁰ ได้บัญญัติไว้ว่า การปรับปรุงหมายถึงการแก้ไขให้เรียบร้อยขึ้น ส่วนคำว่า เปลี่ยนแปลงนั้นหมายถึง ทำให้มีลักษณะต่างออกไป ส่วนพระราชบัญญัติ ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522¹¹ ได้ให้ความหมายของคำว่า ดัดแปลง ไว้ว่า หมายถึงการเปลี่ยนแปลง ต่อเติม เพิ่มลด หรือขยาย ในลักษณะขอบเขต แบบ รูปทรง สัดส่วน น้ำหนัก เนื้อที่โครงสร้าง ของอาคาร หรือส่วนต่าง ๆ ของอาคารซึ่งได้ก่อสร้างไว้แล้วให้ผิดไปจากเดิม และมีใช้การซ่อมแซม หรือดัดแปลง ที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง

ส่วนกรมศิลปากรนั้นได้ให้ความหมาย โดยใช้ชื่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการปฏิสังขรณ์ (Rehabilitation or Renovation) แทนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอาคารเท่าที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงหรือการทำอาคารและโครงสร้างที่มีอยู่ให้ดีขึ้น การปฏิสังขรณ์ขยายความไปถึงการทำให้อาคารมีชีวิตที่เป็นประโยชน์ใช้สอยโดยการซ่อมแซม หรือการเปลี่ยนแปลงซึ่งหลักใหญ่จะสงวนรักษาลักษณะของอาคารที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรม วัฒนธรรม หรือประวัติศาสตร์เท่าที่จะทำได้¹²

ความหมายของนักวิชาการ นักปฏิบัติ พจนานุกรม ข้อกฎหมาย และกฎระเบียบที่ได้ยกตัวอย่างมานี้ แสดงให้เห็นว่าโดยส่วนใหญ่แล้วมีความคิดเห็นในเรื่องของการยอมรับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการใช้สอยโบราณสถาน ถึงแม้ว่าชื่อที่เรียกอาจมีความแตกต่างกันบ้างแต่นิยมใช้กันมากที่สุดคือ คำว่า รีโนเวชัน (Renovation) ส่วนเนื้อหาความหมายในรายละเอียดนั้นขึ้นอยู่กับความเข้าใจของแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตาม เพื่อความเข้าใจร่วมกันในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงขอใช้คำว่า “การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอาคารเก่า” ซึ่งตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Renovation ซึ่งหมายถึงการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอาคารเก่าให้ทันสมัยเพื่อการใช้สอยใหม่โดยมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลไม่ด้อยไปกว่าการสร้างอาคารขึ้นใหม่ ทั้งนี้ยังคงเก็บรักษาเอกลักษณ์หรือลักษณะสำคัญของโบราณสถานโดยคำนึงถึงคุณค่าในแต่ละด้าน เพื่อการอนุรักษ์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ และการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นสำคัญ

⁹ อารีรัตน์ ปิยะเจริญวัฒนา, “แนวทางการอนุรักษ์ในสหรัฐอเมริกาใน ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี”. นิคม มุสิกคามะ, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2532), หน้า 91.

¹⁰ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2522).437.

¹¹ กระทรวงมหาดไทย, พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร (2522).79.

¹² นิคม มุสิกคามะ (บรรณาธิการ) ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2532) หน้า 91.

ในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการใช้งานโบราณสถานนั้น มีรากฐานความคิดมาจากทฤษฎีหลักๆ 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีทางการอนุรักษ์ (Conservation) และทฤษฎีทางการบูรณะ (Restoration) โดยเฉพาะอย่างยิ่งทฤษฎีทางการบูรณะนั้นถือว่ามีอิทธิพลสำคัญที่ก่อให้เกิดแนวคิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโบราณสถานที่ยึดถือกันมาตั้งแต่ต้นในภาคพื้นยุโรป ดังที่จะได้กล่าวในเรื่องของ ทฤษฎีและแนวความคิดในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงต่อไป

2.2 ทฤษฎีและแนวคิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

ทฤษฎีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโบราณสถานนั้นประกอบด้วยแนวคิดที่สำคัญอยู่ 4 ประการ คือ แนวคิดทางการอนุรักษ์อาคาร แนวคิดการเปลี่ยนแปลงโบราณสถาน แนวคิดการอนุรักษ์กรอบอาคารและแนวคิดการต่อเติมอาคาร ผู้วิจัยนี้ได้ทำการศึกษาด้านหลักปรัชญาแห่งแนวคิดนี้ คือ แนวคิดการอนุรักษ์อาคารนั้นศึกษาของจอห์น รัสกิน (John Ruskin) นักวิพากษ์วิจารณ์การอนุรักษ์ชื่อดังชาวอังกฤษในศตวรรษที่ 19 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงโบราณสถาน ศึกษาทฤษฎีของ ไวโอลเล เลอ ดูก (Viollet le Duc) และคนอื่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแนวคิดทั้ง 4 ประการนี้จะใช้ทดสอบสมมุติฐานที่ว่า อาคารที่สร้างขึ้นในอดีตเมื่อร้อยกว่าปีก่อนอย่าง เช่น ศาลากลางนั้น สามารถที่จะนำมาปรับปรุงใช้ประโยชน์ได้ และยังคงลักษณะดั้งเดิมโดยที่ยังเก็บรักษากรอบอาคาร และควบคุมการต่อเติมให้กลมกลืนกับอาคารหลังเดิมได้ ด้วยการนำทฤษฎีเป็นเครื่องมือหนึ่งในการพิสูจน์จากกรณีศึกษาที่มีอยู่จริงในประเทศไทย

2.2.1 ทฤษฎีการอนุรักษ์อาคาร (Conservation)

จอห์น รัสกิน (John Ruskin : 1819 – 1900)¹³ นักวิพากษ์วิจารณ์การอนุรักษ์โบราณสถานในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 ชาวอังกฤษกับแนวคิดการอนุรักษ์แบบโรแมนติก (Romantic : 1850) มีแนวความคิดว่าเหตุที่ต้องสงวนรักษาโบราณสถานนั้นมีเหตุผลอยู่ 4 ประการ คือ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ มิติของเวลา ความจริงแท้ และจิตวิญญาณ

- คุณค่าทางประวัติศาสตร์ : รัสกิน เชื่อว่าโบราณสถานเป็นสถาปัตยกรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นมาแห่งชนชาติ ที่มีทั้งความขมขื่น ความรุ่งเรือง ความคิด วัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน ดังนั้น โบราณสถานจึงเปรียบเสมือนเอกสารทางประวัติศาสตร์ (Documentary) ชิ้นหนึ่งที่มีคุณค่าทางวิชาการไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร

- มิติของเวลา : อายุขัยหรือความเก่าแก่ คือ มาตรฐานคุณค่าที่สำคัญไม่ใช่อยู่ที่คุณภาพ หรือราคาของวัสดุที่ใช้ การสึกกร่อน ทрудโทรม ผุพัง หรือหลุดหายไป นั่นถือเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงสภาพอายุขัยอันแท้จริงที่ต้องยอมรับ

- ความจริงแท้ : มีอยู่ 2 ประการคือ ความจริงแท้จากรูปแบบที่มองเห็น เช่น ปูนปั้น ลวดลายประดับ ประดา และความจริงแท้ทางฝีมือ เช่น ความรู้ความชำนาญ เทคนิควิธีการของศิลปินสถาปนิกในยุคนั้นซึ่งความแท้ที่ไม่อาจลอกเลียนได้ การเลียนแบบส่วนหนึ่งส่วนใดถือเป็นการไปปดมดเท็จอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกาลเวลาไม่สามารถที่จะลอกเลียนหรือเดินย้อนกลับไปได้

¹³ Jukka Jokilehto, *A History of architectural conservation* (Oxford : Butterworth Heinemann, 1999).PP.174-181.

- จิตวิญญาณ : โบราณสถานเป็นสิ่งมีชีวิต มีการดับสูญเหมือนมนุษย์ เมื่อผ่านพ้นสมัยไปแล้วโบราณสถานเหล่านี้ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ไม่ควรแตะต้อง ซึ่งมีมือและสายตาของช่างไม่สามารถเรียกกลับคืนมาได้

ทั้งนี้ รัสกินได้ เสนอแนวทางการสงวนรักษาโบราณสถานด้วยการปิดกวด เช็ดถู ฝ้าคอดูแลคอยระวังไม่ให้โบราณสถานทรุดโทรมลงก่อนเวลาอันควร ในกรณีที่ต้องรักษา ก็ควรแยกความแตกต่างระหว่างของเก่ากับของใหม่ ด้วยการใส่วันที่เดือนปีที่ซ่อมแซมลงไป ดังข้อเขียนที่ปรากฏอยู่ในบทที่ชื่อว่า “ตะเกียงแห่งความทรงจำ” (Lamp of Memory) ในหนังสือ “ตะเกียง 7 ดวงแห่งสถาปัตยกรรม” (The Seven Lamps of Architecture)¹⁴ มีเนื้อหาที่ต่อต้านการบูรณะ (Restoration) ของไวโอเล เลอ ดุก (Viollet le duc) ทุกรูปแบบ การหลีกเลี่ยงการแตะต้องโบราณสถาน และการป้องกัน คือวิธีที่ดีที่สุดต่อโบราณสถานในฐานะเป็นสิ่งซึ่งควรเคารพ

ทฤษฎีดังกล่าวมีข้อวิจารณ์จาก จอห์น ฮาร์วีย์ (John Harvey) สถาปนิกอนุรักษ์ในศตวรรษที่ 20 ว่าดูไร้สติ ไม่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในศตวรรษที่ 20 การอนุรักษ์ในลักษณะที่ปล่อยให้อาคารยืนอยู่เฉย ๆ ชนิดแตะต้องมิได้ เท่ากับเป็นการเก็บตองอาคารเพื่อรอวันพังทลายซึ่งถือเป็นการทำลายโบราณสถานทางอ้อมในที่สุด¹⁵ เช่นเดียวกับ ผศ.สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์นักวิชาการทางด้านอนุรักษ์โบราณสถานจากมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ให้ความเห็นว่าเป็นทฤษฎีในอุดมคติและได้สร้างความลำบากใจให้แก่สถาปนิกอนุรักษ์มาก เพราะแทบจะไม่เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้แตะต้องโบราณสถานเลย แม้ว่าจะเป็นเพียงแค่การหยุดยั้งการพังทลายก็ตามที่¹⁶

อย่างไรก็ดี ทฤษฎีของรัสกินนั้นถือว่ามีส่วนดีในการป้องกันการรื้อทำลายโบราณสถาน และเรียกร้องให้ตระหนักถึงคุณค่าของโบราณสถานในฐานะที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แม้ว่าจะไม่สอดคล้องกับการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ก็ตาม

2.2.2 ทฤษฎีการบูรณะอาคาร (Restoration)

ทฤษฎีนี้มองว่าโบราณสถานสามารถนำมาใช้งานต่อได้ด้วยวิธีการบูรณะ (Restoration) เพื่อหยุดยั้งการพังทลายหรือชุปชีวิตโบราณสถานเหล่านั้นให้ฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง อันเป็นที่มาของการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการใช้งานและการต่อเติมอาคารในเวลาต่อมา แนวคิดนี้ได้แพร่กระจายตั้งแต่ช่วงกลางศตวรรษที่ 19 ทั่วภาคพื้นยุโรป จนถึงปัจจุบัน โบราณสถานหลายหลังที่รอดพ้นจากภัยสงครามและการบุพผังจึงได้รับการบูรณะจนเป็นที่พบเห็นทุกวันนี้จากทฤษฎีของ ไวโอเล เลอ ดุก (Viollet le Duc)

ไวโอเล-เลอ-ดุก (Viollet-le-Duc : 1814-1879) นักวิชาการและนักปฏิบัติการณ์บูรณะโบราณสถานชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 เช่นเดียวกับรัสกิน ทฤษฎีของเลอ ดุก ได้กล่าวถึงการบูรณะเชิงรูปแบบ (Stylistic restoration 1830 – 1870) ว่าเป็นการบูรณะที่เน้นทางด้านความสมบูรณ์ ความงดงาม ของโบราณสถาน

¹⁴ John Ruskin, The Seven lamps of architecture (New York : Dover publication, 1880).PP.177-198.

¹⁵ John Harvey, Conservation of Building (London : Baker, 1972)P. 181.

¹⁶ สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์, “แนวความคิดในการอนุรักษ์โบราณสถานในศตวรรษที่ 19 ของอังกฤษ,” หน้าจั่ว 12 (ปีการศึกษา 2536-2537) : 56.

รวมถึงการแก้ไขดัดแปลงต่อเติมโบราณสถานที่ผ่านมาให้ถูกต้องตามหลักการของยุคสมัยที่เป็นต้นแบบนั้นๆ เพื่อความเป็นอมตะ และไร้กาลเวลา¹⁷ ทั้งนี้จะต้องมีความเข้าใจหลักการพื้นฐานก่อนการบูรณะ 2 ประการ คือ

- ความเข้าใจในเรื่องของประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในแต่ละยุคสมัยอย่างลึกซึ้ง ทั้งในแง่ของวัสดุ เทคนิค และกรรมวิธีในการก่อสร้างของสถาปนิกโบราณทั้งความคิดและจิตใจ อย่างต่อแท้
- ความสามารถในการหารูปแบบที่เหมาะสมด้วยการวิเคราะห์ แบบวิทยาศาสตร์ เช่น การวิเคราะห์หาชิ้นส่วนที่ขาดหายไป ด้วยการนำชิ้นส่วนที่มีอยู่มาเรียงต่อกันเพื่อค้นหาความเป็นไปได้ของลักษณะ หรือรูปแบบที่หายไป ด้วยการทำขึ้นใหม่หรือแก้ไข สัดส่วน รูปแบบ เพื่อความสมบูรณ์ของโบราณสถานในการบูรณะอาคารนั้นแล้วดูว่าได้กล่าวถึง แนวคิดที่สำคัญอยู่ 5 ประการ ที่ใช้ในการบูรณะอาคารเชิงรูปแบบ คือ

1. แนวคิดทางด้านรูปแบบ (concept of style) โบราณสถานแต่ละหลังมีรูปร่างหน้าตาที่แตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการ คือ ประเภทของอาคาร เช่น เป็นโบสถ์วิหาร บ้าน หรือ พระราชวัง และ สภาพวัฒนธรรมท้องถิ่นที่โบราณสถานนั้นตั้งอยู่

2. แนวคิดทางด้านโครงสร้าง (concept of structure) โครงสร้างของโบราณสถานสามารถเปลี่ยนแปลงได้เพื่อเสริมความแข็งแรงหรือการเปลี่ยนวัสดุใหม่ที่มีชนิดเดียวกันกับของเดิมโดยมีคุณภาพที่ดีกว่าของเดิม

3. แนวคิดเชิงอุดมคติ (concept of idealistic) สถาปัตยกรรมในปัจจุบันล้วนแล้วแต่มีที่มาจากอดีตแทบทั้งสิ้น การบูรณะจึงต้องเข้าใจถึงที่มาของสถาปัตยกรรมเหล่านั้น

แนวคิดการเทียบเคียงสถาปัตยกรรม ร่วมยุคสมัยเดียวกัน เพื่อหาความลักษณะสำคัญอันเป็นเอกลักษณ์ของยุคสมัย ตลอดจน เทคนิควิธีการ และการออกแบบที่คล้ายคลึงกัน

5. แนวคิดแบบเหตุผลนิยม และวัสดุนิยม (rationalism and materialism) ซึ่งมีกระบวนการทางความคิดและตัดสินใจเป็นขั้นเป็นตอน เช่นเดียวกับการทำวิจัยในสมัยปัจจุบันประกอบด้วย

- การศึกษาประวัติศาสตร์ เช่น หลักการที่มา รูปแบบโครงสร้างวัสดุ และเทคนิคการก่อสร้าง เป็นต้น
- การศึกษาสถานที่จริงเพื่อทำบันทึกสภาพปัจจุบันและสภาพแวดล้อม
- การวิเคราะห์ทั้งทางประวัติศาสตร์ และสภาพปัจจุบัน
- การสังเคราะห์หาแนวทางในการบูรณะด้วยวิธีการใหม่ ๆ¹⁸

แนวคิดดังที่กล่าวมานี้ เลอ ดุก ได้นำไปใช้ในการบูรณะอาคารหลายหลังในฝรั่งเศส ได้แก่ โบสถ์นอเตอ์ดาม แห่งปารีส (Notre-Dame of Paris) โบสถ์ แซง เดนิส (Saint-Denis) เป็นต้น ซึ่งต่อมาเป็นที่ยอมรับทั้งในฝรั่งเศส อังกฤษ อิตาลี และออสเตรีย อย่างแพร่หลาย ด้วยปรากฏว่าโบราณสถานหลายหลังได้รับการบูรณะในแนวทางนี้เกือบทั้งสิ้น มีสถาปนิกหลายคนยึดถือแนวทางของ เลอ ดุก ในการบูรณะอาคาร เช่น เซอร์ จอห์น กิลเบิร์ต สก็อต (Sir George Gilbert Scott : 1811 – 1878) ซึ่งเขามีความเห็นเพิ่มเติมว่าโบราณสถานเป็นอาคารที่มีการใช้สอย (Living Monument) การต่อเติมเปลี่ยนแปลงอาคารแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของโบราณสถานนั้นที่อาจจะคงไว้หรือเอาออกก็ได้เมื่อเห็นว่ามันไม่มีคุณค่าเพียงพอ¹⁹

¹⁷ Jukka Jokilehto, *A History of architectural conservation*, P. 151.

¹⁸ I bid.

¹⁹ Sir Gilbert Scott, *A Plea for the faithful restoration of our ancient churches* (London : Parker, 1850).P.50.

อย่างไรก็ดี แนวคิดของเลอดุกก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ในหลาย ๆ ประเด็นโดยเฉพาะอย่างยิ่งรัศกินันนั้นได้ประณามแนวทางการบูรณะว่าเป็นการมดเท็จหลอกลวงอย่างสิ้นเชิง²⁰ เช่นเดียวกับสมชาติ จึงสิริอารักษ์ ได้วิจารณ์เลอดุกว่า เป็นนักออกแบบโบราณสถานมากกว่าที่จะเป็นผู้รักษาโบราณสถาน อีกทั้งยังมีการใช้อัตตวิสัย (Subjective) ในการวินิจฉัยรูปแบบอันจะนำมาซึ่งความหายนะของหลักฐานทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม²¹

นอกจากการบูรณะเชิงรูปแบบแล้วยังมีแนวทางการบูรณะเชิงอื่น ๆ อีก คือ การบูรณะเชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific Restoration 1932) โดย กุสตาโว จิโวนานโนนี (Gustavo Giovannoni 1879-1947) ชาวอิตาลี ได้นำเสนอแนวคิดนี้ในปี ค.ศ. 1932 โดยการใช้เทคนิควิธีการและเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าทำการบูรณะอาคารเช่น การรอกปูนซีเมนต์ การเย็บรอยแตกของโครงสร้างด้วยโลหะ หรือการเสริมความแข็งแรงด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก เป็นต้น ซึ่งเทคนิคดังกล่าวเป็นการขออนการบูรณะไม่ให้ทำลายคุณค่าความเป็นของแท้ดั้งเดิมและความงดงามของโบราณสถานลง รวมถึงการเพิ่มเติมส่วนที่ขาดหายไปนั้น ควรทำเป็นเพียงแค่อุปาทนที่ไม่เน้นรายละเอียดแต่ให้กลมกลืนดูเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับของเดิม โดยแยกความแตกต่างและใส่วันที่ เดือน ปี ในการบูรณะ²² ทั้งนี้จิโวนานโนนี ได้ให้ชนิดของการบูรณะ ไว้ 4 แบบ ดังนี้

1. การบูรณะโดยการเสริมความแข็งแรง (Restoration by consolidation)
2. การบูรณะโดยการประกอบขึ้นใหม่ (Restoration by recomposition – anastylosis)
3. การบูรณะโดยการปล่อยตามสภาพ (Restoration by liberation)
4. การบูรณะโดยการทำให้สมบูรณ์หรือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง (Restoration by completion or renovation)²³

ทฤษฎีการบูรณะเชิงวิฤต (Critical Restoration-1945) โดย ซีซาร์ บรานดี (Cesare Brandi : 1906-1988) นักเขียนและนักวิจารณ์ศิลปะชาวอิตาลี ได้นำเสนอทฤษฎีนี้โดยให้ความสำคัญกับหน้าที่ของวัสดุ (material consistency) มีหน้าที่ 2 ประการ คือ เป็นการสร้างงานศิลปะ และเป็นตัวสร้างประโยชน์ใช้สอย ยกตัวอย่าง เช่น ภาพเขียนที่ว่าแห่งนั้นไม่สามารถที่จะต่อเติมได้เพราะส่วนต่อเติมนั้นจะเป็นของใหม่ที่ไร้ค่า แต่หากเป็นกรอบภาพแล้วสามารถที่จะทำขึ้นใหม่ทดแทนได้ทั้งนี้เนื้อหาดั้งเดิม (Original text) ที่มีความสำคัญกว่าคือ ภาพเขียน ยังคงอยู่

ส่วนแนวคิดอีกประการหนึ่งคือ การมองศิลปกรรมชิ้นหนึ่งต้องมองถึงภาพรวมทั้งหมด แม้วางานศิลปกรรมชิ้นนั้นจะเว้า ๆ แหว่ง ๆ ก็ตามที แต่เอกภาพของงานศิลปกรรมนั้นยังคงอยู่ สำหรับการบูรณะนั้นเป็นการหล่อหลอมขึ้นใหม่ (Reintegration) โดยแยกความแตกต่างระหว่างของเก่าและของใหม่ แต่ในภาพรวมจะดูมีเอกภาพ ซึ่งบรานดีได้ให้หลักการบูรณะเชิงวิฤตไว้ดังนี้²⁴

²⁰ John Ruskin, *The seven lamps of architecture*, P. 194.

²¹ สมชาติ จึงสิริอารักษ์, “แนวความคิดในการอนุรักษ์โบราณสถานในศตวรรษที่ 19 ของอังกฤษ,” หน้าจั่ว 12, หน้า 36.

²² Jukka Jokilehto, *A History of architectural conservation*, P. 222.

²³ I bid.

²⁴ I bid., PP. 228-237.

1. การหล่อมหลอมควรกระทำอย่างละมุนละม่อม โดยไม่ทำให้เอกภาพของอาคารด้อยคุณค่าลง
 2. การบูรณะวัสดุและชิ้นส่วนต่าง ๆ ต้องกระทำอย่างตรงไปตรงมา ปราศจากการคาดเดาตามความนึกคิดของผู้บูรณะ
 3. การบูรณะในแต่ละครั้งจะต้องไม่ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการบูรณะในอนาคต
- ทั้งแนวคิดการบูรณะเชิงรูปแบบ โดยเลอดุก การบูรณะเชิงวิทยาศาสตร์โดยจิโวนานินี และการบูรณะเชิงวิฤต โดย บรานดี นั้น ล้วนแต่มีวัตถุประสงค์เพื่อการบูรณะอาคารให้มีความสมบูรณ์แข็งแรง และยังคงไว้ซึ่งความงามทางสุนทรีย์ภาพ และศิลปกรรม โดยไม่ทำให้ประวัติศาสตร์เลือนหายไปจากการบูรณะ

2.2.3 ทฤษฎีการอนุรักษ์กรอบอาคาร (Façade Retention or Facadism)

ในช่วงทศวรรษปี ค.ศ. 1970 ทฤษฎีการอนุรักษ์กรอบอาคาร เริ่มเป็นที่ยอมรับในการอนุรักษ์โบราณสถาน ว่าเป็นการอนุรักษ์วิธีหนึ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงประโยชน์ใช้สอยภายในอาคารได้ซึ่งถือเป็นการประนีประนอมกันระหว่าง นักอนุรักษ์โบราณสถานและนักพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ โดยยังคงกรอบของโบราณสถาน และบรรยากาศดั้งเดิมภายนอกไว้ทั้งหมด รวมทั้งการต่อเติมโครงสร้างภายในอาคารเพื่อรองรับการใช้งานภายในอาคารที่ต่างออกไปจากเดิม เช่น พิพิธภัณฑ์ลูฟว์ (Musée du Louvre) พิพิธภัณฑ์ ด็อกเซย์ (The Musée d'Orsay) กลางกรุงปารีส เป็นต้น

จอห์น ฮาร์วีย์ (John Harvey) สถาปนิกนักอนุรักษ์ชาวอังกฤษในศตวรรษที่ 20 ได้แสดงทรรศนะต่อสถานภาพโบราณสถานโดยกล่าวว่าโบราณสถานที่ยังคงอยู่ได้นั้นเป็นอาคารที่สามารถแปรเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยได้อยู่เสมอ ตามยุคสมัย²⁵

เดวิด ไฮฟีลด์ (David Highfield : 1947 – Present) ในปี ค.ศ.1982 เขาได้กล่าวถึงทฤษฎีการอนุรักษ์กรอบอาคารว่าเปรียบเสมือนเป็นการสร้างอาคารใหม่ภายในกรอบเดิม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการอนุรักษ์กรอบของเมืองให้คงบรรยากาศดั้งเดิมให้มากที่สุด ตามแนวทางดังนี้²⁶

- การเก็บรักษาแผงหน้าอาคาร (Alterations to the retained façade) โดยการคงรูปแบบเดิมให้มากที่สุด และเปลี่ยนแปลงรูปแบบของแผงหน้าให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้
- การซ่อนโครงสร้างอาคารใหม่ (Concealment of the new structure)
- ขนาดของที่ว่างภายใน (Scale of Interior spaces) ควรีขนาดใกล้เคียงกับของเดิม
- การสร้างระดับพื้นภายในใหม่ (New floor levels) ให้สัมพันธ์กับภายนอกอาคาร
- บูรณะลักษณะดั้งเดิมที่สำคัญ (Restoration of major original features)
- การออกแบบทางเข้าใหม่ (Design of new frontage)

²⁵ สมชาติ จิงสิริอารักษ์, “แนวความคิดในการอนุรักษ์โบราณสถานในศตวรรษที่ 19 ของอังกฤษ,” หน้าจั่ว 12, หน้า 36.

²⁶ David Highfield, *The Construction of new building behind Historic Facades* (London : E & Fnspon, 1991).PP.20-28.

- การใช้วัสดุใหม่ (New materials) แทนที่ของเดิมที่หลุดหาย ซ้ำรูปหรือการใช้วัสดุชนิดเดียวกันกับวัสดุเดิม โดยคำนึงถึงความกลมกลืนของโบราณสถาน
- การใช้วัสดุที่ทำเลียนแบบ (Artificial materials)
- การต่อเติมอาคารโดยคำนึงถึงสัดส่วน ภาพรวมและตำแหน่งที่ต่อเติม (scale, appearance and position of extensions) ซึ่งการต่อเติมนี้เป็นการต่อเติมจากด้านหลัง และด้านข้างโดยคำนึงถึงความกลมกลืนและความขัดแย้ง
- การอนุรักษ์ และการทำขึ้นใหม่ของชิ้นส่วนอาคารที่มีความสำคัญรองลงมา
- การสงวนรักษา หรือการสร้างสรรคหลังคาขึ้นใหม่ (Preservation or re-creation of the original roof)
- การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของหลังคาใหม่ (Design of new roofs)
- การตกแต่งลดทอนรายละเอียดที่สำคัญ (Visual and decorative features)

แนวคิดของไฮฟิลด์ นั้นถูกวิพากษ์วิจารณ์จากกลุ่มหัวโบราณ (Purist) ว่าการอนุรักษ์อาคาร ควรทำทั้งหมด มิใช่ทำบางส่วนเฉพาะแค่กรอบอาคารเท่านั้น สิ่งที่อยู่ภายในอาคารก็ควรมีความสัมพันธ์กับนอกอาคาร ในแง่ของประวัติศาสตร์ และรูปแบบสถาปัตยกรรม บรรานดีได้ให้ความเห็นต่อการอนุรักษ์กรอบด้านหน้าอาคารว่า ไม่จัดอยู่ในประเภทของการปกป้องโบราณสถาน เพราะการอนุรักษ์ที่สมบูรณ์นั้นควรอนุรักษ์ทั้งระบบโครงสร้าง และรายละเอียดไปทั้งหมด อย่างไรก็ตามแนวคิดของไฮฟิลด์นี้ได้รับการยอมรับจากการอนุรักษ์สมัยใหม่ทั้งในฝรั่งเศส อังกฤษ อิตาลี เยอรมัน ฯลฯ เป็นต้น ทั้งนี้เป็นเพราะแนวคิดนี้ได้แสดงให้เห็นว่าโบราณสถานนั้นสามารถดำรงคงอยู่ได้กับโลกสมัยใหม่ในปัจจุบันอย่างกลมกลืน และถือเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์เมืองหรือย่านประวัติศาสตร์

2.2.4 ทฤษฎีต่อเติมโบราณสถาน (Addition)

ในประเด็นของการต่อเติมโบราณสถานนั้นนับเป็นข้อถกเถียงกันมาตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 19 ระหว่างกลุ่มอนุรักษ์นำโดยรัสกิน กับกลุ่มบูรณะนำโดยเลอดุก ทั้ง 2 กลุ่มนี้มีความคิดเห็นขัดแย้งกันตั้งแต่การต่อเติมด้วยการนำหินใหม่เพียงแต่ก่อนเดียวใส่ลงไปโบราณสถานจนไปถึงการต่อเติมหลังคาที่พังทลายลงมาให้ติดเดิม ในเวลาต่อมาการต่อเติมโบราณสถานเริ่มเป็นที่ยอมรับมากขึ้นเมื่อมีเหตุผลทางด้านการใช้ประโยชน์จากอาคารเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังจะเห็นได้จากอาคารในยุโรปหลายหลังได้รับการต่อเติมโดยไม่ทำให้โบราณสถานเสียคุณค่าทางความงามและทางประวัติศาสตร์ แนวทางที่นิยมทำกันมากที่สุดคือ การต่อเติมแบบการแปลความหมาย (interpretation) ซึ่งนักวิชาการหลายคนได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ศูนย์การศึกษาทางด้านอนุรักษ์แห่งมหาวิทยาลัยยอร์ก (University of York-Center for Conservation Studies) ได้ให้ความหมายของคำว่า การแปลความหมาย (interpretation) ว่า เป็นการอธิบายถึงความสำคัญของสถานที่ทางประวัติศาสตร์สภาพแวดล้อม สภาพสังคมในอดีต หรือสภาพโบราณสถาน ด้วยการถ่ายทอดเอกลักษณ์หรือลักษณะที่สำคัญของพื้นที่นั้นๆ ผ่านทางสถาปัตยกรรมหรือสภาพแวดล้อมเพื่อให้ผู้เกิดความรู้สึกเข้าใจในสถานที่นั้นๆ มากขึ้น

คริสเตียน นอร์เบิร์ก-ชูลซ์ (Christian Norberg-Schulz, 1978) ได้กล่าวถึงการแปลความหมายว่า คือ การหยุดยั้งการแช่แข็ง (frozen) โบราณสถานด้วยการนำกลับมาใช้งานใหม่ ภายใต้หลักการ การเปลี่ยนสถานที่ภายในภายใต้กรอบอาคารเดิม²⁷

ศ.เดชา บุญค้ำ นักวิชาการภูมิสถาปัตยกรรม มีความเห็นว่า การแปลความหมายคือการรักษาลักษณะดั้งเดิมของสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์ และอาคารสถานที่ ที่เก่าแก่ไว้บ้าง โดยสอดใส่การใช้สอยอย่างใหม่ๆ ตามสภาวะเศรษฐกิจของยุคใหม่ โดยแบ่งการแปลความหมายในลักษณะต่างๆ ได้ดังนี้

- การก่อสร้างใหม่โดยใช้ลักษณะเดิม เช่น การก่อสร้างอาคารในเขตเมืองเก่า ที่ประกอบด้วยศูนย์บริการ ภัตตาคาร โรงแรม ที่พักอาศัย เป็นต้น
- การนำองค์ประกอบเก่าทางสถาปัตยกรรม หรือเอกลักษณ์สำคัญมาใช้ เช่น การใช้กำแพงประดับยอดจั่ว ทางภาคเหนือ อาคารพิพิธภัณฑ์ประจำแหล่งประวัติศาสตร์ศรีสัชชาลัย
- การนำวัสดุและเทคนิควิธีการก่อสร้างแบบเดิมในท้องถิ่นมาใช้ เช่น การก่อสร้างที่พักอาศัยสำหรับประชาชนในใจกลางเมืองเก่าอยุธยาเดิม ประเทศอิสราเอล ที่เทศบัญญัติได้กำหนดให้ใช้หิน จากแหล่งเดิมในสมัยโบราณ และกำหนดรูปแบบ ขนาด สัดส่วน และรายละเอียดต่างๆ ไว้มาก แต่มีความยืดหยุ่นพอสมควร²⁸

ในการต่อเติมอาคารโบราณสถานนั้น ทฤษฎีการแปลความหมาย ของ ศ.เดชา บุญค้ำ ถือว่าเป็นแนวคิดที่ชัดเจนและเข้าใจง่ายต่อการปฏิบัติจริงมากกว่าแนวคิดอื่นๆ ดังปรากฏว่ามีโบราณสถานบางหลังที่มีการต่อเติมโดยใช้ทฤษฎีนี้อย่างเด่นชัด คือ โรงแรมเซนทรัลโซฟีเทล หัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งอาคารต่อเติมมีความกลมกลืนกับตัวอาคารเดิม และสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี อีกทั้งยังส่งเสริมให้อาคารเดิมนั้นมีความงดงามมากขึ้นด้วย

กล่าวโดยสรุปแล้ว ทฤษฎี การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ดังที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ มีแนวคิดพื้นฐานส่วนใหญ่มาจากภาคพื้นยุโรปแทบทั้งสิ้น ด้วยถือว่าเป็นต้นกำเนิดแนวความคิดในการอนุรักษ์โบราณสถานแพร่หลายไปทั่วโลก ทฤษฎีบางประการนั้น มีการนำไปใช้และประสบผลสำเร็จ แต่ทฤษฎีบางส่วนนั้นเมื่อนำไปใช้แล้วกลับสร้างปัญหาให้กับโบราณสถาน แต่โดยส่วนรวมแล้วถึงแม้หลักการของทฤษฎีเหล่านี้จะมีความขัดแย้งกันบ้าง อันเนื่องมาจากวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์โบราณสถานที่แตกต่างกัน แต่จุดมุ่งหมายของหลักการนั้นๆ ก็คือการรักษามรดกของบรรพชนให้คงอยู่สืบไป ดังนั้นในการนำทฤษฎีจากยุโรปมาใช้ในประเทศไทยนั้นจะต้องพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆ และผลกระทบที่ตามมา ซึ่งในบางครั้งอาจนำไปสู่การวิจัยเรื่องอื่นที่เกี่ยวข้องหรือการทบทวนกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานทั้งหลายในประเทศไทย ในส่วนของทฤษฎีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนี้ ถือเป็นหนึ่งในแนวทางที่ใช้ประกอบการตัดสินใจควบคู่ไปกับคุณค่าของอาคารดังที่จะได้กล่าวต่อไป

2.3 การพิจารณาคุณค่าโบราณสถาน

การที่จะอนุรักษ์โบราณสถาน หลังใดหลังหนึ่งก็ตามจะต้องมีการประเมินคุณค่าของโบราณสถานในด้านต่างๆ โดยการประเมินคุณค่านี้ มีกฎเกณฑ์และการพิจารณาที่แตกต่างกันของแต่ละประเทศ ซึ่งเกณฑ์การพิจารณา

²⁷ Christian Norberg Schulz, *New building in old setting* (Munich : The Bayerische Architekten Kammer and Die Neve Smmlung, 1987).P.30.

²⁸ เดชา บุญค้ำ, "การอนุรักษ์กับการพัฒนา," *สถาปัตยกรรม*, หน้า 38-39.

คุณค่าในประเทศไทยนั้นยังไม่มี ความชัดเจนจากหน่วยงานที่รับผิดชอบคือกรมศิลปากร จึงทำให้ยากต่อการประเมินคุณค่าโบราณสถานแต่ละหลัง ทำให้เกิดปัญหาในการใช้ทฤษฎีอนุรักษที่มีอยู่มากมาย ดังนั้นในการศึกษานี้ จึงได้ทำการรวบรวมหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาประเมินคุณค่าทั้งในยุโรปและสหรัฐอเมริกา เพื่อเป็นแนวทางในการสรุปเกณฑ์การประเมินกับอาคารศาลากลางหลังนี้ต่อไป

จอห์น รัสกินและวิลเลียม มอริส (John Ruskin and William Morris) นักวิพากษ์วิจารณ์ การอนุรักษโบราณสถานชาวอังกฤษในศตวรรษที่ 19 โดยทั้งสองคนเชื่อว่าคุณค่าของโบราณสถานนั้นไม่ได้อยู่ที่รูปแบบแต่เพียงอย่างเดียวเหมือนที่เลอดูกิด แต่คุณค่าจะอยู่ที่เนื้อหา ดังนี้คือ

- ประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นความเก่าแก่และเป็นของโบราณ
- ศิลปะ ที่ต้องดูงดงามมีองค์ประกอบ สัดส่วน และมีชีวิต
- ปัญญาชน หรือศิลปิน เรียกร้องต้องการให้มีการอนุรักษ²⁹

คามิลโล บอยโต (Camillo Boito :1836-1914) นักเคลื่อนไหวการอนุรักษ ชาวอิตาลี ได้เน้นให้เห็นถึงคุณค่าทางสุนทรียภาพ เช่นเดียวกับบรรณคดี โดยแบ่งระดับคุณค่าต่างๆ ออกเป็นชั้นๆ คือ

- ชั้นหนึ่งเป็นคุณค่าทางโบราณคดี (archaeological value)
- ชั้นสองเป็นคุณค่าทางภาพลักษณะที่ดูเหมือนงานจิตรกรรม (picturesque appearance)
- ชั้นสามเป็นคุณค่าทางความงามของสถาปัตยกรรม (Architectural beauty)³⁰

โดยคุณค่าทั้ง 3 ประการนี้จะนำมาจัดระดับการบูรณะออกเป็น 3 ระดับ โดยเรียงตามลำดับชั้นคือ ระดับการบูรณะทางโบราณคดี ระดับการบูรณะทางภาพวาดและระดับการบูรณะทางด้านสถาปัตยกรรม ซึ่งการแบ่งระดับคุณค่าดังกล่าวนี้ต่อมาได้กลายเป็นข้อบัญญัติในการบูรณะโบราณสถานของอิตาลีในปี ค.ศ. 1902

สำหรับเวนิสชาร์เตอร์ (Venice Charter, 1964) ระหว่างวันที่ 25-31 พฤษภาคม ค.ศ.1964 อันเป็นการประชุมนานาชาติของสถาปนิกและเทคนิคเขียนครั้งที่ 2 มีผู้เข้าประชุมกว่า 600 คน จาก 61 ประเทศ ด้วย การสนับสนุนจากองค์กรอนุรักษต่างๆ เช่น UNESCO ICCROM ICOM และสภายุโรป เป็นต้น โดยมีมติว่า คุณค่าหลัก 2 ประการคือ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าทางศิลปะมีน้ำหนักเท่ากัน³¹ อย่างไรก็ตาม สหชาติ จึงสิริอารักษ์ได้ให้ความคิดเห็นต่อการตั้งเกณฑ์คุณค่าของเวนิสชาร์เตอร์นี้ว่า เป็นการยากสำหรับผู้ปฏิบัติ เนื่องจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมในแต่ละซีกโลก หรือแม้แต่วัฒนธรรมเดียวกันเอง ก็มีมุมมองที่ต่างกัน ในบางครั้งโบราณสถานก็มีคุณค่าในหลายด้านทั้งทางด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์ ตลอดจนเศรษฐกิจ การรักษาคุณค่าของโบราณสถานจึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อน³²

²⁹ สมชาติ จึงสิริอารักษ์, "หลักการและแนวคิดสากลในการอนุรักษโบราณสถาน," *วัสดุและวิธีการใหม่ในการอนุรักษโบราณสถาน* หินทราย การประยุกต์วิทยาศาสตร์ เพื่อการอนุรักษโบราณสถาน (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติและ Deutsche Forschungsgemeinschaft) : หน้า 38.

³⁰ Jukka Jokilehto, *A history of Architectural conservation*, P.38

³¹ I bid., P.289.

³² สมชาติ จึงสิริอารักษ์, "หลักการและแนวคิดสากลในการอนุรักษโบราณสถาน," *วัสดุและวิธีการใหม่ในการอนุรักษโบราณสถาน* หินทราย การประยุกต์วิทยาศาสตร์ เพื่อการอนุรักษโบราณสถาน หน้า 43-44.

เบอร์นาร์ด เฟลเดน (Sir Bernard Feilden, 1996) นักวิชาการและนักปฏิบัติทางด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ชาวอังกฤษ ได้สรุปคุณค่าเป็นลำดับที่เข้าใจง่าย สำหรับการเลือกพิจารณาถึงคุณค่าโบราณสถานซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประการหลักๆ คือ คุณค่าทางด้านจิตใจ (emotional values) คุณค่าทางวัฒนธรรม (cultural values) และคุณค่าทางด้านการใช้งาน (use values) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้³³

1. คุณค่าทางด้านจิตใจ (emotional values) ประกอบด้วย
 - ความน่าตื่นเต้น (wonder)
 - ความเป็นเอกลักษณ์ (identity)
 - ความต่อเนื่อง (continuity)
 - ความเป็นจิตวิญญาณและความเป็นตัวแทน (spiritual and symbolic)
2. คุณค่าทางด้านวัฒนธรรม (cultural values) ประกอบด้วย
 - เป็นเสมือนเอกสารบันทึกทางประวัติศาสตร์ (documentary)
 - มีความเป็นมา (historic)
 - มีคุณค่าในเชิงโบราณคดี อายุขัย และเป็นของหายาก (archaeological, age, and scarcity)
 - มีสุนทรียภาพ และเป็นตัวแทนของยุคสมัย (aesthetic and symbolic)
 - มีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม (architectural)
 - มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกับเมือง ภูมิทัศน์และระบบนิเวศ (townscape landscape และ ecology)
 - เป็นวิทยาศาสตร์หรือเทคโนโลยีความก้าวหน้า (technological and scientific)
3. คุณค่าทางด้านการใช้งาน (use values) ประกอบด้วย
 - สามารถใช้สอยได้ (function)
 - มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ (economic)
 - มีคุณค่าทางด้าน การเมืองและจริยธรรม (political and ethic)

การแบ่งคุณค่าตามความคิดของเฟลเดนนี้มีความชัดเจนมาก นับว่ามีประโยชน์อย่างยิ่ง ต่อการนำไปใช้เกณฑ์การประเมินคุณค่าโบราณสถาน แต่เนื่องจากว่าคุณค่าต่างๆ ที่เฟลเดนกล่าวมานี้ยังไม่มีการเรียงลำดับความสำคัญ หรือมีการจัดระดับของคุณค่าเหมือนกับที่บอยโตเสนอ ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการตัดสินใจที่จะให้น้ำหนักคุณค่าทางด้านใดมากกว่ากัน แนวคิดนี้จึงอาจเป็นแนวคิดกว้างๆ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ใช้ได้พิจารณาเป็นกรณีไป อย่างไรก็ตามการให้ความสำคัญกับเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งมากกว่าส่วนอื่นนั้น อาจเป็นการตัดสินใจที่อคติได้ ผู้วิจัยจึงมีความคิดเห็นว่าจะมีการจัดลำดับความสำคัญของคุณค่าให้ชัดเจน เพื่อให้เป็นบรรทัดฐานตัดสินเหมือนกันทั้งหมด ทั้งนี้อาจมีการแยกประเภทของอาคารให้ชัดเจน เช่น พระราชวัง วัง วัด บ้าน สถานที่ราชการ อาคารพาณิชย์ ฯลฯ เป็นต้น เพื่อเลือกใช้เกณฑ์แต่ละประเภทให้เหมาะสม

³³ Bernard Feilden, *Conservation of historic buildings*, P.6.

อโลอิส รีเอล (Alois Riegl:1857-1905) นักอนุรักษ์ชาวออสเตรีย ได้แบ่งคุณค่าของโบราณสถานออกเป็น 2 กลุ่ม ที่ต่อมาถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญในการกำหนดนโยบายการอนุรักษ์ของออสเตรีย ได้แก่

- คุณค่าในอดีต (memorial values) ประกอบด้วย คุณค่าทางอายุ (age value) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ (historical values) และคุณค่าของจุดมุ่งหมายในอดีต (intended memorial value)
- คุณค่าในปัจจุบัน (present-day values) ประกอบด้วย คุณค่าทางการใช้งาน (use value) คุณค่าทางศิลปะ (art value) คุณค่าความแปลกใหม่ (newness values) และคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ (relative art values)³⁴

แอนโทนี เจ คาตานิส์ (Antony J.Catanese) นักอนุรักษ์ผังเมืองและชุมชนได้เสนอเกณฑ์ในการประเมินคุณค่าไว้ดังนี้

1. มีสุนทรียภาพ (aesthetic)
2. เป็นตัวแทนและแบบแผน ของสิ่งที่ไม่ซ้ำแล้ว (representative and typical)
3. เป็นสิ่งที่หายาก (scarcity)
4. มีบทบาทในประวัติศาสตร์ (historical roles)
5. เป็นเกราะกำบังพื้นที่ประวัติศาสตร์ (protection of adjacent historic area)
6. มีความเป็นที่สุด (superlative)³⁵ เช่น เก่าที่สุด ใหญ่ที่สุด เป็นต้น

สำหรับการประเมินคุณค่าในสหรัฐอเมริกา นั้น กรมศิลปากรแห่งสหรัฐอเมริกา มีการคำนึงถึงความสำคัญในด้านต่างๆ คือ ในประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม โบราณคดี วิศวกรรมและวัฒนธรรมของชาวอเมริกัน ปรากฏอยู่ในย่าน สถานที่ อาคารสิ่งก่อสร้าง และวัตถุ ซึ่งมีการบูรณะของทำเลที่ตั้ง การออกแบบการก่อสร้าง วัสดุ ฝีมือ ความรู้สึก ความสัมพันธ์กัน และ

- เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่มีส่วนทำให้เนื้อหาของประวัติศาสตร์กว้างขึ้น
- เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอดีต
- มีลักษณะเฉพาะตัวของรูปแบบ ยุคสมัย หรือกรรมวิธีในการก่อสร้างที่เห็นเด่นชัด แสดงให้เห็นถึงงานชิ้นเอก หรือมีคุณค่าทางด้านศิลปะอย่างสูง แสดงออกถึงความสำคัญและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว
- ให้ผลประโยชน์ทางด้านข้อมูลที่สำคัญ ทั้งก่อนและหลังประวัติศาสตร์³⁶

สำหรับการพิจารณาค่าโบราณสถานในประเทศไทย นักวิชาการไทยอย่าง ร.ศ.ดร.บัณฑิต จุลาสัย ได้แสดงทรรศนะดังกล่าวนี้ว่า มีเพื่อเป็นแนวทางในการคัดเลือกโบราณสถานเพื่อการอนุรักษ์ ซึ่งจะสามารถลำดับความสำคัญของคุณค่าต่างๆ ซึ่งในอาคารหลังหนึ่งๆนั้น อาจมีหลายคุณค่ารวมกันอยู่หรือคุณค่าเดียวก็เป็นได้ โดยคุณค่าที่คัดเลือกนั้นจะเป็นแนวทางในการเลือกใช้ทฤษฎีและการขึ้นทะเบียนในการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับอาคารเหล่านั้น ซึ่งเกณฑ์ในการพิจารณาค่าประกอบด้วย

³⁴ Jukka Jokilehto, *A History of Architectural Conservation*, P.216

³⁵ Antony J. Catanese and James C. Snyder, *Introduction to urban Planning* (New York : McGraw-Hill, 1979) PP.304-309.

³⁶ อารีรัตน์ ปิยะเจริญวัฒนา, "แนวทางการอนุรักษ์ในสหรัฐอเมริกา," *ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์และแหล่งโบราณคดี*, หน้า 253.

- งานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าดีเด่นทางศิลปะ
- งานสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- งานสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม
- งานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ของชาติ
- งานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้อง ในเหตุการณ์สำคัญหรือบุคคลสำคัญของบ้านเมือง
- งานสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่นต่างๆ
- งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
- งานสถาปัตยกรรมที่มีส่วนสนับสนุนภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม³⁷

เกณฑ์การพิจารณาคูณค่าดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้โดยส่วนใหญ่แล้วมีความคล้ายคลึงกัน สำหรับเกณฑ์ที่จะนำมาพิจารณากับอาคารสุลต่านหลังนี้นั้น ควรเป็นเกณฑ์ที่สอดคล้องกับความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม ตลอดจนสภาพเศรษฐกิจและสังคมในยุคปัจจุบัน ด้วยเหตุผลดังกล่าว แนวทางการพิจารณาคูณค่าของเฟลเดนนั้น ถือว่ามีความใกล้เคียงมากที่สุด เนื่องจากมีความครอบคลุมถึงเนื้อหาของการประเมินคุณค่าอันจะนำไปสู่การกำหนดระดับและแนวทางการอนุรักษ์ในโอกาสต่อไป โดยมีแนวทางอื่นๆ ประกอบการพิจารณาคูณค่า เพื่อความเที่ยงตรงในการตัดสินใจประเมินคุณค่ามากขึ้น

2.4 องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมภายใน

ในช่วงต้นทศวรรษ ปี ค.ศ. 1970 คำว่าสถาปัตยกรรมภายในได้ถูกบัญญัติขึ้น ภายใต้แนวความคิดที่จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมและการตกแต่งภายในเข้าด้วยกัน ซึ่งในอดีตนั้น มีการแยกขอบเขตการทำงานกันอย่างเด่นชัด ผลลัพธ์คือ ขาดความกลมกลืนและความต่อเนื่อง ในเดือนมกราคม ปี ค.ศ.1984 จอห์น เคอร์ทิจ และการ์เรท เอकिन (John Kurtich and Garret Eakin) นักวิชาการทางด้านสถาปัตยกรรมภายในจากสถาบันศิลปกรรมนครชิคาโก ได้ตีพิมพ์หนังสือชื่อ "กำเนิดสถาปัตยกรรมภายใน" (The Rise of Interior Architecture) ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของวรรณกรรมวิชาการทางด้านสถาปัตยกรรมภายใน ในปี ค.ศ. 1993 ทั้ง 2 คน ได้ตีพิมพ์ผลงานโดยใช้เค้าโครงจากหนังสือเล่มแรก ชื่อ "สถาปัตยกรรมภายใน" (Interior architecture) โดยให้คำนิยามของคำๆ นี้ ว่า เป็นการสร้างสรรค์องค์รวม (holistic creation) การพัฒนา (development) และการทำให้สมบูรณ์ (completion) ของที่ว่างภายในเพื่อใช้สอย และการรับรู้ของมนุษย์ ซึ่งมีความแตกต่างจากสถาปัตยกรรม และการตกแต่งภายใน ดังที่ทำกันอยู่ในปัจจุบัน โดยขอบเขตของสถาปัตยกรรมภายในนั้นครอบคลุมเนื้อหาในด้านต่างๆ 3 ประการ คือ การออกแบบกรอบภายนอกอาคารที่มีความสัมพันธ์กับการตกแต่งภายในอาคาร การออกแบบเฉพาะที่ว่างภายในภายใต้กรอบอาคารเดิม และการออกแบบในเชิงสงวนรักษา (preservation) การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง (renovation) และการปรับใช้ใหม่ (adaptive re-use) ในอาคารทั่วไปหรือโบราณสถานโดยเน้นที่การออกแบบที่ว่างภายในอาคารเป็นสำคัญ ทั้งนี้มีการแบ่งแนวความคิดทางด้านองค์ประกอบเสียใหม่ คือ³⁸

³⁷ พนิดา สงวนเสรีวานิช, "คุณค่าอาคารเก่ากับแนวทางอนุรักษ์เป็นภาระกิจของสังคม," ศิลปวัฒนธรรม 3 (มกราคม 2539) : 97.

³⁸ John Kurtich and Garret Eakin, Interior Architecture, P.3.

1. ภายในและภายนอก (inside/outside) ให้ความเคารพต่อโครงสร้าง เดิมทางสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อม
2. มิติที่ 3 (The third dimension) โดยการคิดเป็น 3 มิติ ไปพร้อมๆ กัน คือ รูปร่าง (shape) ขนาด (size) และสัดส่วน (proportions)
3. มิติที่ 4 (The fourth dimension) โดยการคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างที่ว่างและเวลาพร้อมๆ กัน (space and time- กาละ-เทศะ-ผู้วิจัย)
4. แสงสว่าง (light) เป็นการอธิบายบรรยากาศของที่ว่างภายใน
5. สีและวัสดุ (colour and material) เป็นการกำหนดบุคลิกหรือลักษณะของสถาปัตยกรรมภายใน
6. การตกแต่ง (furnishing) เป็นการตกแต่งรายละเอียด เพื่อให้องค์ประกอบต่างๆ มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ทั้งนิยามความหมายและแนวคิดทางองค์ประกอบสถาปัตยกรรมภายในของเคอร์ทิซและเอกินันั้น มีความแตกต่างจากการตกแต่งภายในดังที่เคยปฏิบัติกันอยู่ กล่าวคือ ในการตกแต่งภายใน (interior design) นั้นมีการแบ่งองค์ประกอบตามโครงสร้างและตำแหน่งออกเป็นส่วนๆ คือ พื้น ผนัง เพดาน เครื่องเรือน สี แสงสว่าง และงานระบบ เป็นต้น ซึ่งการแบ่งดังกล่าวนี้ ทั้ง 2 คน มีความเห็นว่าควรมองเป็นองค์รวม (holistic) ทั้ง 3 มิติ ให้มีความสัมพันธ์กัน ในขณะที่เดียวกันพื้นที่ภายในก็ต้องมีความสัมพันธ์กับภายนอกอาคาร รวมถึงสภาพแวดล้อมโดยรอบด้วย ภายในอาคารไม่อาจถูกโดดเดี่ยวได้อีกต่อไป นอกจากนี้แล้ว เวลา ยังเป็นอีกมิติหนึ่งที่เป็นเครื่องกำหนดการรับรู้ของผู้ใช้พื้นที่ภายใน ดังนั้น สถาปัตยกรรมภายในจึงมีรากฐานความคิดมาจากปรัชญา ส่วนหนึ่งด้วย

แนวคิดทางด้านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมภายในนี้จึงนับว่าเป็นประโยชน์ที่สำคัญที่ใช้ในการพิจารณาพื้นที่ภายในและภายนอกอาคารสุกสถานและกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องรวมถึงการใช้เป็นแนวทางประกอบการพิจารณาทางด้านคุณค่าอาคารอีกด้านหนึ่ง ควบคู่ไปกับทฤษฎีการอนุรักษ์อาคาร ตลอดจนเสนอแนะแนวทางตามองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมภายในดังกล่าวตามที่ได้ทำการศึกษาวิจัย

สรุปทฤษฎีและแนวคิดในด้านทฤษฎีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโบราณสถานนั้นพบว่าเกิดขึ้นจากแนวคิดพื้นฐาน 3 ประการคือ

1. ทฤษฎีการอนุรักษ์ (conservation)
2. ทฤษฎีการบูรณะ (restoration)
3. ทฤษฎีการอนุรักษ์กรอบอาคาร (façade retention or facadism)
4. ทฤษฎีการต่อเติมอาคาร (addition)

ในด้านการประเมินคุณค่าอาคารนั้น พบว่าแนวคิดของเฟลเดนมีความครอบคลุม ชัดเจน เพียงแต่ขาดการจัดลำดับความสำคัญของคุณค่าในแต่ละด้าน ซึ่งในการวิจัยนี้นั้นเน้นความสำคัญทางด้านอนุรักษ์ค่าโบราณสถานและการปรับปรุงเปลี่ยนเพื่อการใช้สอยในปัจจุบัน อีกทั้งยังเหมาะสมกับความเชื่อถือ วิถีวัฒนธรรมประเพณีและเศรษฐกิจของไทย ดังนั้นจึงให้เกณฑ์ความสำคัญที่เท่ากันๆ กัน 2 ประการหลักคือ

1.คุณค่าทางด้านวัฒนธรรม (cultural values) โดยเฉพาะทางด้านประวัติศาสตร์และอายุขัยของโบราณสถาน เป็นสำคัญ

2.คุณค่าทางด้านการใช้งาน (use values) โดยเฉพาะการใช้สอย (Function) เป็นสำคัญ

ในด้านแนวความคิดองค์ประกอบสถาปัตยกรรมภายในนั้นพบว่า แนวคิดของ เคอร์ทซ์ และเอกิน มีความชัดเจนและมีความเป็นไปได้ในการใช้แนวทางนี้เป็นเครื่องมือในการศึกษาถึงลักษณะทั่วไปของสถาปัตยกรรมภายในที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 และกรณีศึกษาอาคารที่ได้รับการปรับปรุงรวมถึงกรณีศึกษาศุภสถานแห่งนี้ โดยองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมภายในนั้นประกอบด้วย

1. ภายใน และภายนอก ที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและสภาพแวดล้อม
2. มิติที่ 3 ได้แก่ รูปร่าง ขนาด และสัดส่วน
3. มิติที่ 4 ได้แก่ ที่ว่างและเวลา
4. แสงสว่าง
5. สี วัสดุ และ เทคนิคการก่อสร้าง (ผู้วิจัย)
6. การตกแต่งรายละเอียด
7. งานระบบที่เกี่ยวข้อง (ผู้วิจัย)

โดยทฤษฎีและแนวคิดดังกล่าวมานี้ จะเป็นเครื่องมือและเกณฑ์ในการศึกษารวมทั้งเป็นแนวทางในการกำหนดมุมมองตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ อย่างไรก็ตามทฤษฎีและแนวคิดที่ทำการศึกษาคือเป็นแนวคิดจากต่างประเทศเสียส่วนใหญ่ ที่มีความแตกต่างทางพื้นฐานความคิดวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพเศรษฐกิจ สังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมตลอดจนยุคสมัยที่มีความเปลี่ยนแปลงและแตกต่างกัน อีกทั้งข้อกฎหมายและระเบียบปฏิบัติจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมานี้ นับเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ทำให้ทฤษฎีและแนวคิดบางประการไม่สามารถนำมาใช้ในสภาพบ้านเมืองที่เป็นอยู่ในขณะนี้ แต่อย่างไรก็ดีการประยุกต์ทฤษฎีและแนวคิดดังกล่าวให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นนั้นจึงถือเป็นทางออกทางหนึ่งในการอนุรักษ์และพัฒนาอันจะนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดีขึ้นในอนาคต

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย